

**УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА
НА ТЕАТРАЛЬНИХ СЦЕНАХ МАРІУПОЛЯ**
(огляд вистав театрів Маріуполя 2016-2021 рр.)

Іван Станіславський,
театральний критик, журналіст, член НСТДУ,
оглядач інтернет-порталу mariupol.tv, місто Маріуполь

У квітні 2016 року тогочасний голова Донецької військово-цивільної адміністрації Павло Жебрівський у зв'язку з декомунізацією перейменував театр Маріуполя. «Донецький академічний ордена Пошани обласний російський драматичний театр» став зватися простіше – «Донецьким академічним обласним драматичним театром». З цього бюрократичного акту почалася історія української п'єси в Маріуполі. Драматичний театр дуже довгий час був монополістом у театральній царині міста, а основоположна риса його репертуарної політики відбивалась у прикметнику «російський». За майже чверть століття, вже в період незалежної України, репертуар театру мав лише одну назву українською мовою – моноспектакль «Мати» за мотивами творів Довженка.

Після дерусифікації театр видав одразу кілька українських прем'єр. Вже 22 травня 2016 року режисер Анатолій Левченко представив спектакль «Слава Героям» за п'єсою українського драматурга Павла Ар'є. Визначною цю виставу зробили дві обставини. «Слава героям» став першим україномовним ігровим спектаклем на сцені театру, який був офіційно «руським» цілу вічність. Другою складовою, яка наробила ще більше галасу, стала тематика. П'єса показує розкол українського суспільства на «своїх» і «чужих». Головні герої – двоє чоловіків – ветерани другої світової. Але Остап (Анатолій Шевченко) воював у лавах УПА, а Андрій (Валерій Сарбей) – Червоної армії. Режисерське вирішення спектаклю було спрямоване на виділення соціально-політичної складової, на загострення конфлікту поколінь, ідеологій, характерів. Тематика радянсько-українського протистояння виявилася занадто радикальною, раптовою, незручною для Маріуполя в цілому й для самого театру зокрема. Попри те, що невдовзі назва була змінена на більш компромісне «Libertango», життя вистави було недовгим.

Сезон 2016-2017 років драматичний театр у Маріуполі відкрив виставою «За двома зайцями» (реж. Анжеліка Добрунова) за твором Михайла Старицького. Точно слідуючи сюжетній лінії, спектакль майже не перейняв сатиричну складову п'єси. Вистава отримала яскраво виражене водевільно-мюзиклове забарвлення та дещо вульгаризоване трактування персонажів. «За двома зайцями» став найпопулярнішою виставою того сезону. На початку 2017 року на камерній сцені відбулася прем'єра «Сойчиного крила» за новелою Івана Франка. В головних ролях Артур Войцеховський та Віра Шевцова. Режисерка Єва Тихонова зберегла незвичну для вух приазовського глядача оригінальну лексику, збагатила виставу пластичними етюдами та розширила дію за допомогою узагальненого образу Сойки. Урешті-решт, утворилася ритмічна, акцентована композиція, яка вдало підкреслила психологічний дуалізм персонажів і гармонійно вписалася в інтимно-ліричний настрій всієї постановки.

Наступною постановкою, що поповнила репертуар українських вистав, стала інсценізація за мотивами поеми «Гайдамаки». Її поставив на малій сцені актор Сергій Мусієнко до річниці дня народження Тараса Шевченка. У головній ролі – Ігор Китриш. З точки зору відповідності оригінальному твору вистава лише проходить пунктиром по шевченківському епосу. Камерний формат і сюжетна розрізненість деструктивно вплинули на літературну єдність постановки. Не отримавши власної концепції та вираженого драматичного конфлікту, вистава сприймається як театралізована декламація уривків твору Шевченка.

Наприкінці сезону 2016-2017 років вийшли ще дві прем'єри, які слід віднести до національної української сцени. Єва Тихонова презентувала музичний спектакль «Мокошева колисанка», в основу якого лягли давньослов'янські обряди й міфологія. Незвична для маріупольського театру форма, де замість нарративу головну роль відігравали візуальні символи та метафори, не отримала ні розвитку, ні продовження. Проте «Колісанка» запам'яталася ще й завдяки потужному хоровому виконанню народних пісень, яке стало відкриттям як для глядачів, так і, мабуть, для трупи. Трохи пізніше Анжеліка Добрунова здійснила постановку рапсодії, що базується на біографії правозахисника та політв'язня Олекси Тихого під назвою «Незгідний та нескорений». Вистава стала скоріше патріотично-виховною, ніж творчою роботою, проте органічно вписалася в загальний дискурс репертуарних змін колишнього «руського» театру.

Сезон 2017-2018 розпочався показом на малій сцені спектаклю «Жах» за п'єсою Неди Нежданой «Той, що відчиняє двері» в постановці Анатолія Лев-

ченка. Головні ролі виконали Дар'я Іванова та Віра Шевцова. «Жах» став другою в історії театру постановкою за текстом сучасного українського драматурга. Зовні аскетична й проста за формою постановка містить у собі легко відчутне сенсове ядро. Вистава моделює двояку сутність людини, зображуючи полярне ставлення до обставин і варіативність будь-якої ситуації. Зовнішні обставини й індивідуальний вибір – ось головні поняття, які формують семантичний вузол спектаклю.

Перша вистава на великій сцені в сезоні 2017-2018 років відбулася тільки 24 лютого через тривалий ремонт. Анатолій Левченко представив тригодинну постановку «Енеїди» за твором Івана Котляревського.



Сцена з вистави «Енеїда» за твором І.Котляревського
ДонОблАкадТеатру. Реж. А. Левченко.

Поєма бурлескно висміює паразитичний образ життя, пияцтво, інтриги, хабарництво, й водночас прославляє патріотичні почуття, вірність, мужність. Зберігши аутентичний сатиричний імпульс поеми Котляревського, режисер додав актуальні алюзії, зокрема посилання до подій україно-російської війни. Наслідування оригінальної «Енеїди» як в окремих деталях, так і в контексті загального задуму й жанрових особливостей – беззаперечне, проте постановка несподівано викликала звинувачення у спотворенні української героїчної тематики.

У березні 2018 на малій сцені відбулася прем'єра інсценізації твору Миколи Хвильового «Я (Романтика)» в постановці режисерки Єви Тихонової. Головну роль виконав Артур Войцеховський. Сценічна версія під назвою «Надходить гроза» характеризується практично дослівним слідуванням оригінальній новелі – без альтернативних акцентів або переосмислень. Виставу можна було б назвати візуалізацією твору Хвильового, якби не вирішення завершального епізоду. Лаконічна в засобах вираження, злагоджена й націлена сцена збирає воедино настрої, смисли, завдяки чому вистава вивільняє драматичний потенціал та отримує композиційну завершеність.

Незабаром репертуар драматичного театру в Маріуполі поповнився ще однією виставою, яка мала біографічно-хрестоматійний характер. Анатолій Левченко представив літературно-музичну композицію за мотивами творів Володимира Сосюри й Василя Стуса під назвою «Сто відтінків правди і любові». Головні ролі виконали В. Сарбей та А. Войцеховський. Режисер надає виставі форму спілкування між двома поетами, організувавши уявну зустріч Стуса з Сосюрою і реальну – між глядачами й українською поезією ХХ століття.

Пізніше на великій сцені з'явився спектакль «Музики грали аж до ранку» за п'єсою Степана Васильченка «На перші гулі» в постановці Єви Тихонової. Комедійна вистава в жанрі «сільський сітком», схоже, повинна була стати сучасним прочитанням класичного твору. Сучасна хореографія, аудіо доріжка та містично-язичницький символізм додали до матеріалу нових акцентів. Проте відсутність переосмислення персонажів і жанрові маркери створили відчуття незавершеності трансформацій на рівні концепту. Дипломна робота Дмитра Попова «Шинкарка» за текстом С. Новицької – вистава у жанрі містичної драми на камерній сцені.

Наступний сезон 2019-2020 драматичний театр у Маріуполі розпочав рок-оперою «Біла Ворона» Юрія Рибчинського (реж. Анжеліка Добрунова), яка формально належить до української сцени, проте скоріше є продуктом радянської традиції. В центрі дії канонічний подвиг французької дівчини Жанни Д'Арк. Фабула зведена до протистояння добра і зла в моделі захисник-загарбник. Але, завдяки жанровим особливостям, наратив тут відходить на другий план, поступаючись іншим складовим. Фонограма «Білої ворони» – це караоке трек шансонно-ресторанного формату, що був набраний з примітивних MIDI семплів. Майже всі композиції – прями нащадки радянських ВІА зразка 70-х і 80-х. Маріупольській «Білій вороні» відверто бракує потужності й величності, частіше вона просто гучна й бравурна. Для вистави характерна відсутність

спроб до якогось переосмислення й адаптування матеріалу. Маріупольський глядач у 2019 році де-факто отримав гімн «д'артаньянствуючим» вісімдесятим не тільки в музичному, але й у сценічному сенсі. Під завершення 2019 року в репертуарі з'явилася лірична комедія «Замовляю Любов» за п'єсою Тетяни Іващенко. Постановку здійснив на малій сцені режисер Арутюн Кіракосян.



Сцена з вистави «Біла Ворона» за твором Ю. Рибчинського ДонОблАкадТеатру.
Реж. А.Добрунова.

Наприкінці 2019 року в Маріуполі почав роботу приватний камерний театр «Тerra Incognita» під керівництвом Анатолія Левченка, який надав місцевим глядачам певну альтернативу. Однією з перших прем'єр у цьому театрі стала вистава за п'єсою Неди Нежданої «Голос тихої безодні», що вийшла напередодні Дня пам'яті жертв Голодомору. «Голос тихої безодні» досліджує внутрішній світ особистості, яка потерпає від нещадності буття. П'єса написана у форматі моновистави, проте в Маріуполі цю монофонічність розклали на три голоси. Втілювали головну героїню три актриси: Дар'я Іванова, Віра Шевцова й Вікторія Агафонова. Завдяки цьому режисерові вдалося суттєво додати різнобарв'я і динаміки, але при цьому й зберегти фокусування на головному персонажі. Цікавинкою цієї інтерпретації був звуковий супровід – до участі залучили маріупольського дрімбаря Andy Toledo. Вистава вийшла емоційно дуже потужною. Динаміка, яка була закладена в текст драматургом, ускладнювала завдання, але акторському ансамблю вдалося відтворити складний емоційний ландшафт п'єси.

Вшануванням пам'яті Героїв Небесної Сотні стала вистава «Maidan Inferno» за п'єсою Неди Нежданої в постановці Анатолія Левченка. Спектакль відстежує життєву історію двох молодих людей Ореста (Артур Войцехов-

ський) і Ангеліни (Дар'я Недавня) на тлі Революції Гідності. Пара виявляється роз'єднаною буремними подіями на майдані Незалежності. Романтичні нотки у цій інфернальній симфонії швидко опиняються десь далеко на задньому плані, а домінантами емоційного резонансу стають особисті трагедії героїв. Усі дійові особи спектаклю протагоністи, однак присутність могутнього абсолютного зла відчувається від першої до останньої секунди. Мовчазне й невідступне, воно панує над усім. Авторка п'єси не дає нам персоніфікованого представника темряви, якого можна побачити, наздогнати чи вбити мечем. Тому зло тут постає, як абстрактна містична сила, яка існує незалежно від людського світу. Глядачі та герої спектаклю мимоволі опиняються в стані непевного, трохи моторошного очікування нового лиха. Для того, щоб розкрити інфернальний світ більш різноманітно й повно, п'єса пропонує три проекції, або, іншими словами, три кола пекла. В першому, внутрішньому колі, – світ особистих переживань і підсвідомості. Персонажі залишаються на самоті й у цьому ізольованому просторі вимовляють чи то сповіді, чи то монологи до себе й одне до одного. В другому – перед нами світ земний, реальний. Тут Ангеліна шукає Ореста, музикант розтаскує каміння з пам'ятника Леніну, Зоя намагається врятувати брата, гине Степаніч. Конкретна дія і конкретний сюжет. Третє коло зображує світ зовнішній, віртуальний. Це ніби відбиток подій і людських емоцій у соціальних мережах – колективне несвідоме. Завдяки цим різним ракурсам подачі п'єса стає більш насиченою та зрозумілою, але й зберігає драматургічну єдність. «Maidan Inferno» закінчується невтішно, навмисно зіштовхуючи глядача з реальністю. По суті ця вистава є єдиною в репертуарі театру, яка звертається до актуальних подій сьогодення.

У лютому 2020 року камерний театр «Terra Incognita» презентував хіп-хоп оперу за мотивами п'єси Григорія Квітки-Основ'яненка «Сватання in Гон4арівці», режисер Анатолій Левченко. Одарка й Прокоп хочуть віддати свою доньку Улянку за багатого, але придуркуватого Стецька і так далі. Ніяких сюжетних несподіванок немає. Але замість обов'язкових у такому випадку вишиванок і шароварів, які одразу навіюють нафталінову нудьгу музею народного побуту, герої вдягнені в джинси й білі футболки з лого спектаклю. «Сватання» на Маріупольщині впевнено полишило територію лубка й шароварщини, отримавши сучасне звучання. В «Terra Incognita» спеціально створили аудіо треки в стилі хіп-хоп й фрагментами адаптували текст. Разом із тим використовуються відомі пісні й прямі референси до твору Квітки-Основ'яненка. Проте саме «фірмове лібрето» привносить роботі цікавості й нетривіальності. Маріупольське

«Сватання» – смілива, експериментальна робота, яка стала дуже вдалим поєднанням класичного матеріалу й сучасної форми.

В сезоні 2020-2021 українські прем'єри в драматичному театрі Маріуполя відбуваються здебільшого на малій сцені. В камерному форматі представлено три вистави. Містична драма «Станція» за п'єсою Олександра Вітра в постановці Єви Тихонової, Людмила Колосович ставить біографічну «Фрїду» (за п'єсою Тетяни Іващенко), а Анжеліка Добрунова – трагедію «Бритва» за текстом Раїси Гончарової. На великій сцені виходить тільки комедія «Кохання в стилі бароко» Ярослава Стельмаха (реж. Анжеліка Добрунова).

Домінантою в Маріуполі досі лишається академічний драматичний обласний театр, попри те, що альтернативний театральний простір у своєму розвитку за останні роки зробив відчутний «ривок». Повного переходу на україномовні спектаклі досі не відбулося – від чверті до половини репертуару займають вистави російською мовою. Серед україномовного матеріалу досить значну частину становлять постановки за текстами сучасних авторів. Рекордсменкою за цим показником є Неда Неждана, п'єси якої тричі з'являлися на сценах місцевих театрів. Разом із тим помітні тенденції до уникання конфліктних тем, особливо суспільно-політичного характеру. Вистави «Слава Героям» та «Maidan Inferno» єдині, які намагаються переосмислити історію, а також привести глядача до розуміння національних наративів, отримали дуже обмежене сценічне життя. Брак актуальної сучасної драматургії та згортання творчих експериментів призвели до домінування на маріупольській сцені «споживчих» розважальних спектаклів. Проте беззаперечним здобутком слід вважати декларативний відхід академічного драматичного театру від статусу «російського». Бодай у перехідній, гібридній формі, але він здатен у традиційно російськомовному середовищі працювати на популяризацію українського театального продукту і водночас на популяризацію національних мовних, культурних традицій, які до цього були в Маріуполі екзотикою. Другий фундаментальний позитивний зсув пов'язаний із виникненням альтернативного театру. Маріупольський глядач вже «проголосував» квитком за його розвиток. Професійний «Terra Incognita» та аматорські колективи «Театроманія», «ДрамКом», «Концепція» все частіше конкурують за аудиторію, подекуди пропонуючи актуальний і сміливий матеріал.